

lince karargâhta bulunan Araplar, Abbas lehine tezahürata kalkıştı. Yine muhtemelen bir baskı sonucu, Abbas ordunun huzuruna çıkarak amcasına biat etti, onların da biat etmeleri gerektiğini söyledi. Böylece Mu'tasım'ın halifeliği kesinleşmiş oldu.

Yeni halife zamanında Suğur ve Avâsım valiliğinden azledilen Abbas, bir daha resmî bir göreve getirilmedi. Türkler'in gerek ordu içinde, gerekse idarî kadrolarda nüfuz sahibi olmalarını bir türlü hazmedemeyen Araplar, halifeyi tahtından indirip yerine Abbas'ı geçirmek üzere harekete geçtiler. Ancak Abbas'ın çekingenliği sebebiyle birkaç suikast teşebbüsü başarıya ulaşamadı. Ordu içindeki Türkler'e ve halifeye karşı açıkça cephe alan muhalefetin faaliyetleri Ammûriyye (Amorion) seferinden dönüşte ortaya çıkarıldı ve Abbas'la birlikte bütün elebaşlar yakalandı. Abbas, Menbic'te hapiste iken öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübi, *Târîh* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1883, II, 464, 471, 476; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, III, 1100, 1101, 1111, 1133, 1140, 1164, 1249, 1250, 1256, 1267; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (nşr. C. B. de Meynard-P. de Courteille), Paris 1861-77, VII, 102, 136; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76, IV, 409, 415, 418, 429, 432, 440, 486, 491; J. A. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire (802-863)*, London 1912, s. 258, 473-474; A. A. Vasilev, *Byzance et les Arabes, La Dynastie d'Amorium*, Bruxelles 1935, I, 101-118; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 70-76, 89-91; K. V. Zetterstéen, "Abbas", *İA*, I, 14-15; a.m.f., "al-Abbâs b. al-Ma'mûn", *El*² (Fr.), I, 11-12.

HAKKI DURSUN YILDIZ

ABBAS b. MİRDÂS

(عباس بن مرداس)

Ebû'l-Heysem Abbâs b. Mirdâs
b. Ebî Âmir es-Sülemî

Kahramanlık şiirleriyle tanınan sahâbî.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Babası Mirdâs putperest idi. Onun ölümünden sonra, rivayete göre 8 (629) yılında veya daha önce Süleym kabilelerinden bazı kimselerle birlikte Hz. Peygamber'e giderek müslüman oldu. Kendi kabilesinden topladığı dokuz yüz kişilik bir kuvvetin başında önce Mekke'nin fethine katıldı; Huneyn Savaşı ile Taif muhasarasında da bulundu. Müellefe-i

kulûb'dan kabul edilen Abbas b. Mirdâs, Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetlerin taksimi sırasında, yeni müslüman olan başka kimselere daha çok pay verildiğini öne sürerek hoşnutsuzluğunu dile getiren şiirler söylemeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona da yüz deve verilerek memnun edilmesini emretti.

Abbas b. Mirdâs, Hz. Peygamber'le birlikte katıldığı savaşlardan sonra Mekke veya Medine'de kalmayıp kabilenin yanına dönmüştür. Hz. Ömer'in hilâfeti sırasında Basra'ya gidip yerleştiği bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Abbas'ın Şam'a da gittiği kaydedilir.

Başta Huneyn olmak üzere Abbas'ın katıldığı savaşlarla ilgili kahramanlık duygularını dile getiren şiirlerinin bir kısmı zamanımıza ulaşmıştır. *el-Eğânî* ve İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si gibi kaynaklarda bunlardan bol örnekler vardır. İbnü's-Sikkît, Ali b. Abdullah et-Tûsî ve Sükkerî tarafından tertip edildiği söylenen divanı günümüze kadar gelmemiştir. Cemil Bek el-Azm'ın derlediği bir kısım şiirlerini ihtiva eden nüsha, Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. Umumi 4411, s. 90-112). Yahyâ el-Cübûrî, onun şiirlerinden yetmiş yedisini bir araya getirerek *Divânü'l-Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî* adıyla neşretmiştir (Bağdat 1968).

Hz. Peygamber'den dört hadis rivayet eden ve Halife Osman devrinde ölen Abbas b. Mirdâs'ın vefat tarihi kesin olarak tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakîdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66, II, 701-705, 812-814; III, 946-947, 952, 990; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1325, II, 427-428, 460-470, 493-495; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, I, 273, 307-309; IV, 271-273; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-su'arâ*, Kahire 1322, s. 59, 73; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Kahire 1927, XIV, 302-320; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre* (nşr. İhsan Abbas-Nâsiruddin Esed), Kahire 1956, s. 238, 245-246; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 168-170; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 272; Sezgin, *GAS*, II, 242-243; Abdullah Abdürrahîm Useylân, "Edvâ' ale'd-divânî'l-mecmû' li'l-Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî", *Mecelletü'l-Kuliyetü'l-luğa ve'l-ülmî'l-ictimâ'iyye*, sy. 5, Riyad 1975, s. 367-381; N. Rhodokanakis, "Abbas", *İA*, I, 15; G. E. von Grunebaum, "al-Abbâs b. Mirdâs", *El*² (Fr.), I, 12.

MUSTAFA FAYDA

ABBAS MİRZA

(عباس میرزا)

(1789-1833)

Azerbaycan valisi ve saltanat nâibi.

Feth Ali Şah'ın büyük oğludur. 26 Ağustos 1789'da Mâzenderan'da Nevâ kasabasında doğdu. Annesi Âsiye, Feth Ali Han Kaçar Develü'nün kızıdır. 1797'de henüz sekiz yaşında iken büyük amcası Ağa Muhammed Şah'ın Karabağ seferine katıldı. Babası Feth Ali'nin 1798'de Kaçar tahtına geçmesi üzerine, 20 Mart 1799'da saltanat nâibliğine getirildi ve aynı zamanda Azerbaycan valisi oldu. 1804-1813 ve 1826-1828 İran-Rus savaşlarında Azerbaycan valisi olarak önemli rol oynadı. Tebriz'in Ruslar tarafından zaptından sonra, siyasi maharetini göstererek iki taraf arasında Türkmençay Antlaşması'nın imzalanmasını sağladı. Ardından Yezd'deki isyanı bastırmak ve Kirman ile Fars valileri arasındaki ihtilâfı halletmekle görevlendirildi. Bir süre sonra Horasan valisi oldu, ancak Azerbaycan valiliğini de elinde tuttu. Nihayet Hive ve Afganistan'ın fethi gibi büyük planlarını gerçekleştirilemeden, karaciğer rahatsızlığı sebebiyle kırk dört yaşında Meşhed'de öldü (25 Ekim 1833).

Abbas Mirza, özellikle Azerbaycan'da gerçekleştirmeye çalıştığı Avrupalı tarzdaki ıslahat hareketleriyle şöhret kazandı. Eğitimde, idarî ve bilhassa askerî sahada Batılı modellere dayalı birtakım düzenlemeler yaptı. III. Selim'in gerçekleştirdiği ıslahatı Tebriz'de uygulamaya çalıştı. İngiltere ile sıkı bir münasebet kurarak bu ülkeye talebe gönderdi. Ruslar'a karşı koyabilmek için Azerbaycan ordusunun Batılı usullere göre eğitimini sağlamaya çalıştı ve bu hususta Osmanlılar'dan büyük ölçüde faydalandı. Tebriz'de barut imalâthanesi, top tezgâhları, askerî teçhizat atölyesi yaptırdı; topçu ve piyade askerini Avrupalı tarzda düzenledi. Onun zamanında Tebriz, coğrafi ve siyasi vaziyeti dolayısıyla İran'ın Batı kültürüne açılan ilk kapısı durumundaydı. Hatta 1816'da burada bir matbaa kurulmuştu. Yirmi altı oğlu, yirmi bir kızı olan Abbas Mirza, Avrupalı seyyahlarca yüksek meziyetlere sahip, reform âşığı bir insan olarak nitelendirilir. Feth Ali Şah'ın ölümünden sonra Kaçar tahtına Abbas Mirza'nın oğullarından Muhammed geçti.

Abbas Mirza

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrezzâk b. Necef Kulî Han, *The Dynasty of the Kajars* (trc. H. J. Brydges), London 1833, s. 186, 244-285, 316-334, 391; Rızâ Kulî Han Hidâyet, *Rauzatü's-Safâ-yı Nâşirî*, Kum 1339, IX, 226, 348, 373 vd.; X, 10-19, 30, 32, 55, 61 vd.; Cl. Huart, "Abbas Mirza", *IA*, I, 16; L. Lockhart, "Abbâs Mirzâ", *El²* (İng.), I, 13-14; H. Busse, "Abbâs Mirzâ", *Elr.*, I, 79-84.

(DİA)

ABBAS er-RESÜLÎ

(عباس الرسولى)

Ebü İsmâîl Abbâs b. Alî b. Dâvûd
er-Resûlî el-Gassânî el-Yemânî
(ö. 778/1377)

Resûlîler Devleti emîri (1363-1377)
ve Yemenî ilim adamı.

"el-Melikü'l-efdal" ve "Dirgâmuddin"
lakaplarıyla da meşhur olan Abbas er-
Resûlî, babası Sultan Mücâhid Alî'nin
764 (1363) yılında vefat etmesi üzerine

Resûlî emîri oldu. İktidarını Zebîd ve Taiz şehirlerinde sürdüren Abbas, emirliği süresince Yemen'de ortaya çıkan isyanlar ve bilhassa Zeydîler'in kendi yönetimindeki topraklara yaptığı saldırılarla uğraşmak zorunda kaldı. Zebîd şehrinin hendek ve surlarını tamir ettirerek burayı tahkim etti. Birisi Taiz'de, diğeri Mekke'de olmak üzere iki medrese ve ayrıca yetim çocukların tahsiline imkân sağlayacak vakıflar kurdu. Abbas er-Resûlî, 778 yılı Şâban ayı sonunda (Ocak 1377) Zebîd'de vefat etti. Taiz'de kurduğu medreseye defnedildi. Kendisinden sonra büyük oğlu Eşref İsmâil emîr oldu.

Devlet idaresi yanında fıkıh, dil, edebiyat, ensâb* ve tarih ilimleriyle de yakından meşgul olan Abbas er-Resûlî'nin kaynaklarda adı geçen belli başlı eserleri şunlardır: *el-'Aṭāye's-seniyye fî ṭabakātî fuḳahā'il-Yemen* ve *a'ṣyā-nihā*; *Buğyetü zevi'l-himem fî ma'rifeti ensâbi'l-'Arab ve'l-'Acem*; *Nüzhetü'l-'uyûn fî ma'rifeti't-ṭavâ'if ve'l-mülûk*; *el-Lüm'atü'l-kâfiye fî'l-edviyeti's-şâfiye fî't-ṭib*. Abbas er-Resûlî, ayrıca İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yan'ını* *Nüzhetü'l-ebşâr fî'htisâri kenzi'l-aḥbâr* adıyla kısaltmıştır. *Buğyetü'l-fellâḥîn fî'l-eşcârî'l-müşmire ve'r-reyâḥîn* adlı ziraate dair eseri dolayısıyla bilim tarihçileri onunla yakından ilgilenmişlerdir. On yedi bölümden oluşan bu eserinde müellif toprak, su, arazinin ıslahı, mevsimler, tohumlar, sebze ve meyvelerin çeşitleri ve belli başlı özellikleri ile mahsulün hasarattan korunması gibi konular üzerinde durmuştur. Abbas er-Resûlî bu eserini telif ederken Yunan ve Nabatî kültürlerine ait kaynaklardan, ayrıca büyük dedesi Emîr el-Eşref Ömer b. Yûsuf'un aynı konudaki *Milḥu'l-melâḥa fî ma'rifeti'l-filâḥa* adlı eserinden faydalanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Hasen el-Hazrecî, *el-'Uḳūdü'l-lü'lü'iy-ye* (nşr. Muhammed Asel), Kahire 1329-32/1911-14, II, 127-163; Ebû Mahreme, *Târîḫü şağri 'Aden* (nşr. Oscar Löffgreen), Leiden 1936 — Bağdat, ts. (Mektebetü'l-Müsennâ), II, 105-107; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51, VI, 257; *Keşfü'z-zunûn*, I, 248; II, 1142, 1565, 1944, 2018; *İzâḫu'l-meknûn*, II, 640; *Hediyyetü'l-'arîfn*, I, 437; Brockelmann, *GAL*, II, 235; *Suppl.*, II, 236; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, III/2, s. 1637-1638; M. Meyerhof, "Sur un traité d'agriculture composé par un sultan yéménite IV e siècle", *BIE*, XXV (1943), s. 55-63; XXVI (1944), s. 51-65; N. Çağatay, "Resûlîler", *IA*, IX, 695.

MUSTAFA FAYDA

ABBÂS-I SERVÂNÎ

(عباس سروانى)

Bâbürlü Hükümdarı Celâleddin Ekber
Şah zamanında (1556-1605) yaşamış
Afgan asıllı tarihçi.

Babası Şeyh Ali, dedesi ise Şeyh Bayezid'dir. Delhi sultanlarından Behlûl-i Lûdî devrinde Servânî ailesine Benûr kasabasında 2000 bika'lık bir arazi tahsis edildi. Fakat bu arazi 1526'daki Panipat Meydan Savaşı'ndan sonra ellerinden alınınca aile malî sıkıntı içine düştü. Afgan asıllı Delhi Sultanı Şîr Şah, Bâbürlü Hükümdarı Hümâyûn'u 1545 yılında Kannûc'da mağlûp ettikten sonra malî alanda önemli yenilikler ve toprak reformları yaptı. Şeyh Bayezid'e de eski arazisini iade etti. Şîr Şah'ın oğlu ve halefi İslâm Şah da Servânî ailesinin eski hukukuna saygı gösterdi. Daha sonra Hümâyûn tekrar Kuzey Hindistan'a hâkim olunca, Abbas babasından kalan toprakları kaybetti ve Seyyid Hamîd'in himayesine girerek Bâbürlü Celâleddin Ekber Şah'ın maiyetinde yer aldı. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Abbâs-ı Servânî, Celâleddin Ekber Şah'ın emri üzerine 1582 yılında, daha çok *Târîḫ-i Şîr Şâhî* adıyla bilinen *Tuḫfe-i Ekber Şâhî*yi kaleme aldı. Eser Bâbürlüler'in en önemli rakibi Afganlı Şîr Şah'ın hayat hikâyesinden ibaret olup yanlış ve eksik bilgilerle doludur. Abbâs-ı Servânî *Târîḫ-i Şîr Şâhî*yi yazarken Servânî ailesinin ileri gelen simalarından derlediği bilgilere dayanmıştır. Eserin yazmaları hakkında H. Ethé geniş bilgi vermektedir (*Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of the India Office*, nr. 219-220). Mazhar Ali Han tarafından 1805'te Urduca'ya tercüme edilmiş olan eseri Garcin de Tassy Urduca'dan Fransızca'ya çevirmiştir (Paris 1865). H. M. Elliot ve J. Dowson'un Hindistan tarihiyle ilgili yüz elli dört eserden iktibaslarla derledikleri kitapta, *Tuḫfe-i Ekber Şâhî*'nin E. C. Bayley tarafından yapılmış kısmî İngilizce bir tercümesi de yer almaktadır (H. M. Elliot—J. Dowson, *The History of India*, IV, 301-433). Ayrıca İmâmüddin tarafından eserin ilmî bir bir neşri yapılmıştır (Dakka 1964).